

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SALDIRGANLIK VE DİN İLİŞKİSİ

Mustafa ULU^a

Mehmet İKİS^b

Öz

Bu çalışma, lise öğrencilerindeki saldırganlık düzeyi ile dindarlık ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle temel kavramlar olan saldırganlık, ergenlik ve ergenlikte dini yönelim konularında teorik bilgiler sunulmuştur. Araştırmanın örneklemini, Kayseri İli Melikgazi İlçesi sınırlarındaki farklı okul türlerinde öğrenim gören 157 ortaöğretim öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcıların saldırganlığa yönelik eğilimleri dört alt ölçek ve 29 maddeden oluşan “Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği” ile, katılımcıların dini eğilimleri de dört alt ölçek ve 8 maddeden oluşan “Ok-Dini Yönelim Ölçeği” ile elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan “Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği” nin alfa katsayısı ,871, “Ok-Dini Yönelim Ölçeği” alfa katsayısı ise ,806 olarak tespit edilmiştir. Anket tekniği ile elde edilen verilerin analizinde SPSS 22 paket program kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS yardımıyla frekans dağılımı, aritmetik ortalama, t-testi, anova ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada farklı değişkenlerle saldırganlık ve dini yönelim arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı, dini yönelim ölçeğinin alt boyutları ile saldırganlık ölçeğinin alt boyutları arasında anlamlı ilişkilerin var olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ilgili literatür temelinde tartışılmış ve olası çözüm önerileri dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, din, dini yönelim, ergenlik, lise

Giriş

Saldırganlık, günlük hayatta yabancılaşılan bir kavramdır. Öyle ki her gün gerek görsel gerekse yazılı medyada bu kavramla ilgili yığınla haber yer almakta ve bu haberlerin bazıları kamuoyunun gündemini günlerce meşgul edebilmektedir. Mağdurları ya da failleri ile bu kavram, insanın olduğu her yerde karşımıza çıkmaktadır. Bu gerçeğe yüzleşilmeye başlanması ve olgunun artış göstermesine bağlı olarak Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde artan şiddet olaylarına iller bazında çözüm üretmek için

^a Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafaulu@erciyes.edu.tr

^b Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, mehmetikis@gmail.com

“Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı (2006-2011+)” adını taşıyan beş yıllık bir eylem planı yürürlüğe konulmuştur. Bu plan belirli aralıklarla revize edilmekte ve plan dahilinde politikalar üretilerek aktif olarak uygulanmaya çalışılmaktadır.

Avcı ve Yıldırım tarafından aktarıldığına göre eğitim kurumlarında 2006-2010 yılları arasında şiddet içerikli 6.569 vaka yaşanmış olup, bu yaşanan olaylara 8.550 öğrenci müdahil olmuştur. Bu olaylarda 8 öğrenci hayatını kaybederken, 1.314 öğrenci de çeşitli şekillerde mağduriyet yaşamıştır (Haskan Avcı & Yıldırım, 2014, s. 158).

Genel olarak çoğu sosyal psikolog, saldırganlığı, zarara uğramaktan korkan bir kimseye kasti olarak zarar verme davranışı şeklinde tanımlamışlardır (Baumeister & Vohs, 2007, s. 20; Manstead & Hewstone, 1996, s. 20; Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014, s. 230). Bu tanım üç önemli özellik taşımaktadır. İlk olarak, saldırganlık bir davranıştır. Saldırganlık, kızgınlık duygusu gibi kişinin içinde oluşan bir duygu değildir. Saldırganlık, suç işlemek üzere olan bir katilin zihninde tasarladığı gibi kişinin zihninde oluşan bir düşünce değildir. Saldırganlık görebileceğimiz bir davranıştır. İkinci olarak saldırganlık kasıtlıdır. Saldırganlık, sarhoş bir sürücünün bisikletli bir çocuğu ezmesi gibi kaza sonucu oluşmaz. Bununla birlikte başkasına acı veren bütün kasıtlı davranışlar da saldırgan davranış değildir. Örneğin bir diş hekimi, hastaya uyuşturucu bir iğne vurabilir ve bu iğne de acı verir, fakat buradaki amaç hastaya zarar vermeden ziyade ona yardım etme amacı taşımaktadır. Üçüncü olarak da mağdur zarara uğramaktan kaçınmak ister. Aynı örnek üzerinden gidilirse diş hastası bu durumun dışındadır. Çünkü o bu işlemi bir zarar verici bir eylem olarak görmemekte ve hatta belki de haftalar öncesinden randevu alarak gerekli işlemler için ödemelerini gerçekleştirmektedir (Baumeister & Vohs, 2007, s. 21).

Saldırganlığın kaynağının psikologlarca yıllardır tartışılmakta olduğu görülmektedir. Yapısal ve kuramsal açıdan saldırganlığın kaynağını araştıran ilk kişi Freud’dur. Freud’un içgüdü teorisine göre saldırganlık doğuştandır ve psikolojik gerilimleri azaltma bakımından faydalı bir işleve sahiptir. Eğer insan saldırgan davranışlarda bulunmazsa enerji birikmesi meydana gelir ve bu biriken enerji insanda bir takım ruhsal rahatsızlıklara sebep olabilir. Psikanaliz ekolüne göre meydana gelen bu deşarj olma durumuna “katarsis” denilmektedir (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014, s. 230). Freud’tan sonra 20. yüzyılın ortalarına doğru olguyu Miller ve Donald yeniden değerlendirmiş ve engellenme-saldırganlık hipotezini geliştirmişlerdir (Berkowitz, 1989). Temelinde Freudyen içgüdü kuramı yer alan bu hipoteze göre, amaca yönelik bir davranışın birileri tarafından engellenmesi kişide hayal kırıklığı oluşturmaktadır. Meydana gelen bu hayal kırıklığı da saldırganlığın bazı şekillerini harekete geçirmektedir (Manstead & Hewstone, 1996, s. 17).

Diğer psikologlar, saldırganlığın haz arayışında, açlık gibi, doğuştan gelen bir güç olmadığını öne sürmüşlerdir. Albert Bandura’nın Sosyal Öğrenme Teorisi’ne göre,

insanlar saldırgan davranışları, diğer sosyal davranışlar gibi ya tecrübe ederek ya da diğerlerini gözlemleyerek öğrenirler. İnsanlar başkalarının davranışlarını gözlemlediği ve taklit ettiği zaman, “modelleme” ismi verilen davranış oluşur. Modelleme, saldırgan davranışı güçlendirebilir ya da zayıflatabilir. Eğer saldırgan davranış ödüllendiriyor ya da cezasız bırakılıyorsa gözlemcilerdeki saldırganlık eğilimleri güçlendirilir. Eğer saldırganlık davranışı cezalandırılıyorsa o takdirde de gözlemcilerdeki saldırganlık eğilimleri zayıflatılır (Baumeister & Vohs, 2007, s. 21; Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014, s. 232-233).

Şiddet kavramına kısaca değindikten sonra örneklem grubunu oluşturan gençlerin içerisinde buldukları gelişim dönemi olarak ergenlik kavramı hakkında bilgi vermek de yerinde olacaktır. Literatürde ergenlik dönemi, yetişkinliğe adım atmamızı sağlayan ve nörolojik, bilişsel, duygusal (Levenson, Aldwin, & D'mello, 2013, s. 299) ve sosyal olgunlaşma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemi, sosyo-ekonomik koşullar ve beslenme şekilleri büyük oranda etkilediğinden ergenlik yaşının başlangıç yaş aralığı toplumlara göre değişim gösterebilmektedir. Cinsiyetler açısından da bu yaş aralığında farklılıklar meydana gelmektedir. Ülkemizde bu dönemin başlangıç aralığı kızlarda 10-12, erkeklerde ise 12-14 olarak ortaya çıkarken, bitiş yaşları da her iki cinsiyet için 20 yaş olarak görülmektedir. Batılı ülkeler için ise bu yaş aralığı 15-25 yaş arasındadır (Yavuzer, 2014, s. 261).

Ergenlik dönemini karakterize etmek için çok farklı sıfatların kullanılması boşuna değildir. Bu dönem çocukluk özelliklerinin bırakılmaya başlandığı, vücutta meydana gelen değişmelere ayak uydurmakta zorlanılan, gencin bir yandan kendisiyle ve bir yandan da çevresiyle sürekli kavga içinde olduğu oldukça fırtınalı bir dönemdir (Yörükoğlu, 1998, s. 377). Bu dönem, gence hayat görüşü geliştirme, kendini ifade edecek değer yargıları oluşturma, hayatın anlamı, kendisinin bu hayattan beklentisi ve başkalarının da kendisinden beklentileri gibi sorulara cevaplar bulması açısından çok ağır yükler yüklemektedir (Hökelekli, 2005, s. 266).

Dini gelişim açısından bakıldığında bu dönemin temel bir özelliği olan şüphe duygusunun dine de yansıtıldığı görülmektedir. Ergen, pasif kabul edicilik dönemi olan çocukluk yıllarında kendisine verilen dini emir ve yasakları, zihinsel gelişimin (Koç, 2005, s. 53) de etkisiyle sorgulamaya başlamaktadır. Bu sorgulamada bazı dini değerlere yönelik ciddi sahiplenmeler oluşurken bazı noktalarda da şüpheler baş göstermektedir. Şüphelerin genellikle çevresel etmenler de dikkate alındığında ibadet şekilleri (Peker, 2010, s. 173) üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Çeşitli araştırma bulgularına göre gençlerin inanç ya da inançsızlıkla ilgili oluşturdukları davranış kalıplarında kendi zihni durumları, okunan kitaplar ve rol model olarak alınan kişilerin durumları da etkili olmaktadır (Osmanoğlu, 2014, s. 188). Markstrom'un ifadesine göre de gençlerin çoğu inanç sahibidir ancak dini aktivitelere katılımları düşüktür, ayrıca dini aktivitelere katılanların çok az bir bölümü katılımından tat almakta ve bu durumu hayatının en önemli unsuru olarak görmektedir (Levenson, Aldwin, & D'mello, 2013, s. 304).

Cengiz tarafından yapılan bir çalışmada ergenlerde saldırganlık ve problem çözme ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, ailelerin ekonomik düzeyleri ile saldırganlık eğilimleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilirken, anne-babanın eğitim düzeyi ile saldırganlık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca ergenlerin problem çözme düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeylerinde azalmaların olduğu bulunmuştur (Cengiz, 2010, s. 67).

Pala tarafından yapılan bir çalışmada saldırganlık ve dindarlık eğilimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada saldırganlık eğilimi ile çeşitli değişkenler (yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, meslek, sosyo-ekonomik durum, televizyon izleme oranı, alkol kullanma alışkanlığı, ilgi duyulan spor alanları, anne babanın aile içi iletişim durumları) arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, cinsiyet, yerleşim yeri ve süresi, aile yapısı, öz ya da üveylik durumu, gelecek beklentisi gibi değişkenlerle anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca çalışmada “atılgan saldırganlık eğilimi” ile dini eğilim arasında anlamlı bir ilişki tespit edilirken, diğer saldırganlık türleri olan “yıkıcı ve edilgen” saldırganlık arasında bir ilişkiye ulaşılamamıştır (Pala, 2003, s. 107).

Avcı tarafından yapılan bir çalışmada okullarda yer alan şiddet ve saldırganlık olaylarının oluşmasında; kişilik yapısı, aile yapısı, medya, arkadaş ve sosyal çevre ve okul başlıklarının etkili olduğu, bu başlıklar bağlamında alınacak tedbirlerin ve yapılacak çalışmaların şiddet ve saldırganlık olaylarına bütüncül çözümler üretebileceği ifade edilmiştir (Avcı, 2010, s. 491-493).

1. Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı gençlerin hayatında din ve saldırganlık ilişkisini ortaya koymaktır. Çalışmada eklektik bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda çalışmada öncelikli olarak kısaca saldırganlık ve ergenlik dönemi özellikleriyle ilgili teorik bilgilere yer verilmekte, ardından da iki değişken arasındaki ilişkiye bakılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada lise (9-10-11-12 sınıf) öğrencilerinde görülen saldırganlık davranışları ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. Araştırmanın Problemi:

Ülkemizde özellikle son yıllarda okullarda saldırganlık ve şiddet olayları gittikçe artmaktadır. Hatta bu durum okul sınırlarını aşarak sosyal ilişkileri de tehdit etmeye başlamıştır. Bununla birlikte gençler hayatlarında birçok noktada dini değer ve kavramlarla da yüz yüze gelebilmekte ve bazen şiddet davranışını dini argümanlarla destekleyebilmektedirler. Bu noktadan hareketle çalışmanın problemini lise öğrencilerinde saldırganlık eğilimleri ile dindarlık düzeyi arasındaki ilişki oluşturmaktadır.

3. Araştırmanın Hipotezleri:

Çalışmada aşağıda yer alan hipotezler test edilecektir.

H₁: Demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, başarı durumu, sağlık durumu, sosyo-ekonomik durum, anne-baba birlikteliği, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu) açısından saldırganlık davranışlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: Demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, başarı durumu, sağlık durumu, sosyo-ekonomik durum, anne-baba birlikteliği, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu) açısından dini yönelimde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₃: Dindarlığın alt boyutları ile saldırganlığın alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

4. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları:

Araştırmada kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan örneklem grubunun çeşitli demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak üzere hazırlanan sorular, anketin kişisel bilgi formunu oluşturmaktadır.

Anketin ikinci bölümünde 5'li Likert biçiminde tasarlanmış saldırganlık ve dini yönelim ölçeği yer almıştır. Kullanılan ölçeklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

a. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği: Buss ve Perry tarafından geliştirilen ölçek saldırganlık konusunda literatürde en yaygın olarak kullanılan ölçeklerden birisidir. Ölçek Türkçeye H. Andaç Demirtaş Madran tarafından uyarlanmış ve geçerlilik ile güvenilirlik testleri yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği iç tutarlılık katsayısının hesaplanması ve test-tekrar test güvenilirliği ile test yarılama güvenilirliğinin belirlenmesi yoluyla ölçülmüştür. Her bir faktörün iç tutarlılığı (Cronbach alfa) katsayısı yoluyla ölçülmüştür. İç tutarlılık (Cronbach alfa) katsayısı, tüm ölçek için 0,85, fiziksel saldırganlık alt ölçeği için 0,78, düşmanlık alt ölçeği için 0,71, öfke alt ölçeği için 0,71 ve sözel saldırganlık alt ölçeği için 0,48 olarak belirlenmiştir. Ölçüt geçerliliği de Çok Boyutlu Öfke Ölçeği'nin "Öfkeyle ilgili davranışlar" alt ölçeği ile kullanılmış ve iki ölçek arasındaki korelasyon katsayısı $r=0,49$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular ışığında Türkçe formun ölçeğin özgün formunu temsil ettiği anlaşılmaktadır. Buss-Perry Saldırganlık ölçeği dört alt ölçekten oluşmaktadır. Fiziksel saldırganlık alt ölçeği; başkalarına fiziksel olarak zarar verme ile ilişkili 9 soru, öfke alt ölçeği; saldırganlığın duygusal boyutuna vurgu yapan 7 soru, düşmanlık alt ölçeği saldırganlığın bilişsel boyutunu ölçmeyi amaçlayan 8 soru, sözel saldırganlık alt ölçeği de başkalarını sözel yolla incitmeyi içeren 5 soru içermektedir. Ölçek, 29 maddeden oluşmaktadır (Demirtaş Madran, 2012, s. 1-6).

b. Ok-Dinî Tutum Ölçeği: Sosyal psikoloji açısından tutumu oluşturan ana öğeler biliş, duygu ve davranıştır. Ok, diğer dinî tutum ölçeklerinden ayırt edilebilmesi için soyadıyla nitelendirmiş olduğu ölçeğinde tutumun bu temel öğelerini dikkate almıştır. O, biliş boyutuyla kişinin dinle ilgili genel görüşünü, duygu boyutuyla kişinin dinden ne oranda etkilendiğini, davranış boyutuyla da dinî değerlerin kişiyi ne düzeyde

yönlendirdiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Ok, ölçeğine bu üç temel öğenin nesnesi durumunda yer alan dinin merkezini teşkil eden Yaratıcı'yla ilişki boyutunu da ekleyerek ölçeğini 4 alt ölçekten oluşturmuştur. Ok, her bir boyut için 2 madde tespit ederek ölçeğini 8 maddeden oluşturmuştur. Ok-Dinî tutum ölçeği, geliştirilme aşamasında iki farklı örneklem grubu üzerinde kullanılmış ve yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizleri sonucunda iç tutarlılık (Cronbach alfa) katsayısı 0.90 olarak bulunmuştur (Ok, 2011, s. 535-545).

Araştırmamızda kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri içsel tutarlılık yöntemi ile belirlenmiştir. İçsel tutarlılık yöntemi uygulamalarından biri de “alfa katsayısı”dır. Alfa katsayısı, ölçeğin güvenilirliğini test etmede kullanılan en yaygın yöntemdir. Alfa katsayısı sıfır ile bir arasında değişen rakamlar almaktadır. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının güvenilirliğinden bahsedebilmek için alfa katsayısının 0,70 ve üzerinde bir değer alması gerekmektedir (Hair, Anderson, Tatham, & Black, 1998, s. 118).

Tablo-1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve alt boyutları ile ilgili Güvenirlik Testi

Ölçek ve alt boyutlar	Alfa katsayısı	Madde Sayısı
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Toplam	,871	29
Fiziksel Saldırganlık	,808	9
Öfke	,799	7
Düşmanlık	,707	8
Sözel Saldırganlık	,704	5
Ok-Dini Tutum Ölçeği Toplam	,806	8
Biliş Boyutu	,921	2
Duygu Boyutu	,709	2
Davranış Boyutu	,704	2
İlişki Boyutu	,780	2

Elde edilen sonuçlar ölçeklerimizin kabul edilebilir güvenilirlik değerine sahip olduğunu göstermektedir.

5. Örneklem:

Araştırmamızın çalışma grubu Kayseri İli Melikgazi İlçesine bağlı farklı okul türlerinde öğrenim gören 157 ortaöğretim öğrencisinden oluşmaktadır.

6. Uygulama:

Araştırma için gerekli olan verileri elde etmek üzere 165 adet anket formu dağıtılmıştır. Dağıtılan anket formlarından 5 tanesi geri dönmemiştir. Geri dönen 160

formdan da 3 tanesi eksik doldurulduğu için işleme alınmamıştır. Böylece araştırmamızda kullanılan veriler 157 anket formundan elde edilmiştir.

Katılımcılar tarafından doldurulan anket formları, SPSS 22 paket programına aktarılmıştır. SPSS yardımıyla frekans dağılımı, aritmetik ortalama, t-testi, anova ve korelasyon analizi yapılmıştır.

B. Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgulardan bu başlık altında bahsedilecektir.

Tablo-2. Katılımcılarla İlgili Demografik Veriler

Değişkenler	Alt Değişkenler	Frekans	Yüzde
Yaş	14	2	1,3
	15	18	11,5
	16	40	25,5
	17	49	31,2
	18	39	24,8
	19	9	5,7
	Toplam	157	100,0
Cinsiyet	Kız	87	55,4
	Erkek	70	44,6
	Toplam	157	100,0
Sınıf Düzeyi	9 sınıf	29	18,5
	10 sınıf	42	26,8
	11 sınıf	50	31,8
	12 sınıf	36	22,9
	Toplam	157	100,0
Okul Türü	Anadolu Lisesi	89	56,7
	Meslek Lisesi	28	17,8
	İmam Hatip Lisesi	40	25,5
	Toplam	157	100,0
Başarı Durumu	Pekiyi	15	9,6
	İyi	74	47,1
	Orta	64	40,8
	Zayıf	4	2,5

Mustafa ULU & Mehmet İKİS

	Toplam	157	100,0
Sağlık Durumu	İyi	116	73,9
	Orta	33	21,0
	Kötü	8	5,1
	Toplam	157	100,0
Ekonomik Durum	İyi	57	36,3
	Orta	74	47,1
	İdare Eder	22	14,0
	Kötü	4	2,5
	Toplam	157	100,0
Anne Baba Birlikte Yaşama Durumu	Evet	141	89,8
	Boşandılar	9	5,7
	Ayrı Yaşıyorlar (Boşanmaksızın)	3	1,9
	Babam vefat etti	2	1,3
	Annem vefat etti	2	1,3
	Toplam	157	100,0
Annenin Eğitim Durumu	Okur yazar değil	7	4,5
	Okur yazar	6	3,8
	İlkokul	79	50,3
	Ortaokul	30	19,1
	Lise	28	17,8
	Üniversite	7	4,5
	Toplam	157	100,0
Babanın Eğitim Durumu	Okur yazar değil	2	1,3
	Okur yazar	2	1,3
	İlkokul	48	30,6
	Ortaokul	34	21,7
	Lise	39	24,8
	Üniversite	32	20,4
	Toplam	157	100,0

Ankete katılanlarla ilgili elde edilen bulgular yukarıda tablo-2’de yer almaktadır. Tablo-2’ye göre katılımcıların yaş aralığı 14-19’dur. Anketlerimizi cevaplayanların çoğunluğunu, %31,2 ile 17 yaşındaki katılımcılar oluştururken, en düşük oranın ise %1,3 ile 14 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre dağılımlara bakıldığında çoğunluğun %55,4 ile kız öğrenciler olduğu görülmektedir. Sınıf düzeyi açısından katılımcıların çoğunluğunu %31,8 ile 11. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Okul türü açısından katılımcıların çoğunluğunu %56,7 ile Anadolu Lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Başarı düzeyi açısından tabloya baktığımızda kendi düzeylerini “iyi” olarak algılayanların oranı %47,1 ile ilk sırada gelmektedir. Veriler, öğrencilerimizin not algıları açısından da önem arz etmektedir. Sağlık durumu açısından tabloya baktığımızda kendi durumlarını “iyi” olarak algılayanların oranı %73,9 ile ilk sırada gelmektedir. Ekonomik durum açısından tablo değerlendirildiğinde ekonomik durumlarını “orta” olarak değerlendirenlerin %47,1 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Anne-babanın birliktelik durumları irdelendiğinde %89,8 ile öğrencilerin anne-babalarıyla birlikte yaşadıkları görülmektedir. Anne-babanın eğitim durumuna göre tablo değerlendirildiğinde öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun hem anne eğitim durumu (%50,3) hem de baba eğitim durumu (%30,6) açısından ilkökul düzeyinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo-3. Demografik Değişkenlere Göre Saldırganlık Ölçeği Arasındaki Farklılığa Yönelik Sonuçlar (Anova)

		Kareler Toplamı	Serbestlik Düzeyi (df)	Ortalamaların Karesi	F	Anlamlılık
Yaş	Gruplar Arası	90,221	68	1,327	1,054	,406
	Grup İçi	110,798	88	1,259		
	Toplam	201,019	156			
Sınıf Durumu	Gruplar Arası	69,970	68	1,029	,925	,630
	Grup İçi	97,940	88	1,113		
	Toplam	167,911	156			
Okul Türü	Gruplar Arası	49,562	68	,729	1,000	,496
	Grup İçi	64,145	88	,729		
	Toplam	113,707	156			

Başarı Durumu	Gruplar Arası	38,006	68	,559	1,355	,090
	Grup İçi	36,300	88	,413		
	Toplam	74,306	156			
Sosyo-Ekonomik Durum	Gruplar Arası	47,078	68	,692	1,408	,066
	Grup İçi	43,279	88	,492		
	Toplam	90,357	156			
Yaşıtlara göre Sağlık Durumu	Gruplar Arası	21,028	68	,309	,949	,587
	Grup İçi	28,679	88	,326		
	Toplam	49,707	156			
Anne babanız birlikte mi yaşıyor	Gruplar Arası	30,943	68	,455	1,154	,262
	Grup İçi	34,700	88	,394		
	Toplam	65,643	156			
Anne Eğitim Durumu	Gruplar Arası	92,095	68	1,354	1,208	,202
	Grup İçi	98,695	88	1,122		
	Toplam	190,790	156			
Baba Eğitim Durumu	Gruplar Arası	100,838	68	1,483	1,025	,453
	Grup İçi	127,264	88	1,446		
	Toplam	228,102	156			

Tablo-3'e göre demografik değişkenlerden yaş ($p=0,406$), sınıf durumu ($p=0,630$), okul türü ($p=0,496$), başarı durumu ($p=0,90$), sosyo-ekonomik durum ($p=0,66$), yaşlılara göre sağlık durumu ($p=0,587$), anne baba birlikte yaşama durumu ($p=0,262$), anne eğitim durumu ($p=0,202$), babanın eğitim durumu ($p=0,453$) ile saldırganlık ölçeği arasında $p>0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Tablo-4. Demografik Değişkenlere Göre Dini Yönelim Ölçeği Arasındaki Farklılığa Yönelik Sonuçlar (Anova)

		Kareler Toplamı	Serbestlik Düzeyi (df)	Ortalamaların Karesi	F	Anlamlılık
Yaş	Gruplar Arası	28,124	19	1,480	1,173	,289
	Grup İçi	172,895	137	1,262		
	Toplam	201,019	156			
Sınıf Durumu	Gruplar Arası	25,378	19	1,336	1,284	,204
	Grup İçi	142,533	137	1,040		
	Toplam	167,911	156			
Okul Türü	Gruplar Arası	14,422	19	,759	1,047	,412
	Grup İçi	99,285	137	,725		
	Toplam	113,707	156			
Başarı Durumu	Gruplar Arası	8,262	19	,435	,902	,581
	Grup İçi	66,044	137	,482		
	Toplam	74,306	156			
Sosyo-Ekonomik Durum	Gruplar Arası	9,528	19	,501	,850	,644
	Grup İçi	80,829	137	,590		
	Toplam	90,357	156			
Yaşıtlara göre Sağlık Durumu	Gruplar Arası	7,322	19	,385	1,246	,231
	Grup İçi	42,385	137	,309		
	Toplam	49,707	156			
Anne babanız birlikte mi yaşıyor	Gruplar Arası	8,065	19	,424	1,010	,454
	Grup İçi	57,578	137	,420		
	Toplam	65,643	156			
	Gruplar Arası	14,345	19	,755	,586	,911

Anne Eğitim Durumu	Grup İçi	176,445	137	1,288		
	Toplam	190,790	156			
Baba Eğitim Durumu	Gruplar Arası	26,620	19	1,401	,953	,520
	Grup İçi	201,481	137	1,471		
	Toplam	228,102	156			

Tablo-4'e göre demografik değişkenlerden yaş ($p=0,289$), sınıf durumu ($p=0,204$), okul türü ($p=0,412$), başarı durumu ($p=0,581$), sosyo-ekonomik durum ($p=0,644$), yaşlılara göre sağlık durumu ($p=0,231$), anne baba birlikte yaşama durumu ($p=0,2454$), anne eğitim durumu ($p=0,911$), babanın eğitim durumu ($p=0,520$) ile dini yönelim ölçeği arasında $p>0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Tablo-5. Cinsiyete Göre Saldırganlık Ölçeği ve alt boyutlardan alınan puanlar arasındaki farka ilişkin T-Testi

Ölçek ve Alt Boyutları	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık İki Yönlü (Sig.)
Saldırganlık Ölçeği	Kız	87	2,9263	,59541	-1,664	,098
	Erkek	70	3,0936	,66298		
Fiziksel	Kız	87	2,6207	,84442	-3,197	,002
	Erkek	70	3,0556	,85057		
Öfke	Kız	87	3,0279	,73293	-,442	,659
	Erkek	70	3,0816	,78569		
Düşmanlık	Kız	87	3,2371	,80176	,856	,393
	Erkek	70	3,1321	,71281		
Sözel Saldırganlık	Kız	87	2,8368	,70778	-2,351	,020
	Erkek	70	3,1171	,78426		

Tablo-5'e bakıldığında kız öğrencilerin Saldırganlık ölçeğinden almış oldukları ortalama puan (2,92), erkek katılımcıların almış oldukları ortalama puan ise (3,09) olarak gerçekleşmiştir. Cinsiyet açısından oluşan bu fark, $p>0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmamaktadır. Ancak cinsiyetle saldırganlığın fiziksel alt boyutu

(,002 <0,05) ve sözel saldırganlık alt boyutları (,020<0,05) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir.

Tablo-6. Cinsiyete Göre Dini Yönelim Ölçeği ve alt boyutlardan alınan puanlar arasındaki farka ilişkin T-Testi

Ölçek ve Alt Boyutları	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık İki Yönlü (Sig.)
Dini Yönelim Ölçeği	Kız	87	3,4497	,50810	1,240	,217
	Erkek	70	3,3536	,44942		
Biliş	Kız	87	1,1782	,66898	-1,545	,125
	Erkek	70	1,3857	1,00784		
Duygu	Kız	87	4,0402	,86340	,749	,455
	Erkek	70	3,9357	,87610		
Davranış	Kız	87	4,0402	,80773	1,818	,071
	Erkek	70	3,7929	,89480		
İlişki	Kız	87	4,5402	,74404	1,833	,069
	Erkek	70	4,3000	,89847		

Tablo-6'ya bakıldığında kız öğrencilerin Dini Yönelim ölçeğinden almış oldukları ortalama puan (3,44), erkek katılımcıların almış oldukları ortalama puan ise (3,35) olarak gerçekleşmiştir. Cinsiyet açısından oluşan bu fark, $p>0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmamaktadır. Ayrıca cinsiyet ve dini yönelim alt boyutları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Tablo-7. Dini Yönelim ve Saldırganlık Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyon

Dini Yönelim		Saldırganlık Fiziksel Boyut	Saldırganlık Öfke Boyutu	Saldırganlık Düşmanlık Boyutu	Saldırganlık Sözel Saldırganlık Boyutu
Bilişsel Boyut	Pearson Correlation	,152	,160*	,082	,138
	Anlamlılık (Sig)	,057	,046	,310	,085
	Sayı	157	157	157	157
Duygu Boyutu	Pearson Correlation	-,164*	-,145	-,090	-,176*

	Anlamlılık (Sig)	,040	,070	,262	,028
	Sayı	157	157	157	157
Davranış Boyutu	Pearson Correlation	-,174*	-,247**	-,113	-,240**
	Anlamlılık (Sig)	,029	,002	,159	,002
	Sayı	157	157	157	157
İlişki Boyutu	Pearson Correlation	,023	-,018	-,007	-,025
	Anlamlılık (Sig)	,777	,823	,930	,758
	Sayı	157	157	157	157
** p<0,01	*p<0,05				

Tablo-7'ye bakıldığında; Dini Yönelimin Biliş boyutu ile saldırganlığın fiziksel saldırganlık boyutu, düşmanlık boyutu ve sözel saldırganlık boyutları arasında bir ilişki saptanmamıştır.

Dini Yönelimin Biliş boyutu ile Saldırganlığın Öfke boyutu arasında pozitif, tek yönlü ($,160^*$) bir ilişki vardır.

Dini Yönelimin Duygu boyutu ile saldırganlığın öfke ve düşmanlık boyutları arasında bir ilişki saptanmamıştır.

Dini Yönelimin duygu boyutu ile saldırganlığın fiziksel saldırganlık boyutu arasında negatif, tek yönlü ($-,164^*$) bir ilişki vardır.

Dini Yönelimin duygu boyutu ile saldırganlığın sözel saldırganlık boyutu arasında negatif, tek yönlü ($-,176^*$) bir ilişki vardır.

Dini Yönelimin davranış boyutu ile saldırganlığın fiziksel saldırganlık boyutu arasında negatif, tek yönlü ($-,174^*$) bir ilişki vardır.

Dini Yönelimin davranış boyutu ile saldırganlığın öfke boyutu arasında negatif, çift yönlü ($-,247^{**}$) bir ilişki vardır.

Dini Yönelimin davranış boyutu ile saldırganlığın sözel saldırganlık boyutu arasında negatif, çift yönlü ($-,240^{**}$) bir ilişki vardır.

Dini Yönelimin Duygu boyutu ile saldırganlığın düşmanlık boyutu arasında bir ilişki saptanmamıştır.

Dini Yönelimin İlişki boyutu ile saldırganlığın boyutları arasında herhangi bir ilişki saptanmamıştır.

C. Tartışma ve Yorum

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulguların ne anlama geldiği bilimsel yazın dikkate alınarak tartışılacaktır. Tablo-3 ve Tablo-5 birlikte değerlendirildiğinde demografik değişkenlerle saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmış ancak elde edilen bulgulara göre demografik değişkenlerle (yaş, sınıf düzeyi, okul türü, başarı durumu, sağlık durumu, sosyo-ekonomik durum, anne-baba birlikteliği, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu) saldırganlık davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Cinsiyet değişkeni ile saldırganlığın alt boyutlarından fiziksel alt boyutu ($.002 < 0,05$) ve sözel saldırganlık alt boyutu ($.020 < 0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre “Demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, başarı durumu, sağlık durumu, sosyo-ekonomik durum, anne-baba birlikteliği, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu) açısından saldırganlık davranışlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” önermesinde yer alan hipotez 1, kısmen doğrulanmıştır. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalarda da farklı bulgular ortaya çıkmıştır. Yılmaz tarafından yapılan bir araştırmaya göre okul türü, başarı durumu ve sosyo-ekonomik düzey açısından saldırganlık davranışları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur (Yılmaz, 2010, s. 163-170). Avcı tarafından yapılan bir araştırmaya göre ise yaş, sınıf düzeyi ile saldırganlık davranışları arasında anlamlı farklılıklar bulunurken, anne ve babanın eğitim durumu açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (Avcı, 2010, s. 304-360). Cengiz tarafından yapılan bir araştırmaya göre de gelir durumu açısından saldırganlık arasında anlamlı bir farklılık tespit edilirken, okul türü, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitimi açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (Cengiz, 2010, s. 54-63). Kurtoğlu tarafından yapılan bir çalışmada da sınıf düzeyi ile saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (Kurtoğlu, 2009, s. 65). Eroğlu tarafından yapılan bir çalışmada da anne ve baba eğitimi, ekonomik durum ile saldırganlık arasında anlamlı bir farklılık tespit edilirken, okul türü açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (Eroğlu, 2009, s. 165-166). Nair tarafından yapılan bir çalışmada da yaş, başarı durumu, annenin eğitim durumu açısından saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilirken, okul türü ve babanın eğitim durumu açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Nair, 2014, s. 67-77). Ağlamaz tarafından yapılan bir araştırmada da okul türü, anne ve baba eğitimi, gelir durumu açısından saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilirken, sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (Ağlamaz, 2006, s. 58-70). Şahan tarafından yapılan bir çalışmada da sınıf düzeyi, başarı düzeyi, okul türü değişkenleri açısından saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunurken, ekonomik durum açısından bir farklılık tespit edilememiştir (Şahan, 2007, s. 69-78). Yakut tarafından yapılan bir araştırmada da yaş, okul türü, başarı düzeyi ile saldırganlık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık bulunurken, ekonomik düzey, anne-baba eğitim durumu ve anne-babanın birliktelik durumları açısından anlamlı bir farklılık

tespit edilememiştir (Yakut, 2012, s. 108-128). Pala tarafından yapılan bir çalışmada saldırganlık eğilimi ile çeşitli değişkenler (yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, meslek, sosyo-ekonomik durum, televizyon izleme oranı, alkol kullanma alışkanlığı, ilgi duyulan spor alanları, anne babanın aile içi iletişim durumları) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Pala, 2003, s. 107).

Gerek yetişkinler açısından gerekse gençler açısından cinsiyet değişkenine yaklaşıldığında erkeklerin daha yüksek, kadınların ise daha düşük puan almaları şaşırtıcı değildir. Sosyal açıdan ontolojik özellikleri bakımından güce dayalı bir yaratılışa sahip olan erkekten kuvvete başvurma davranışı daha çok beklenmektedir. Gürsu tarafından aktarıldığına göre, Aslan ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada da saldırgan davranışların erkelerde daha fazla görüldüğü, kızlardaki saldırgan davranışların ise daha çok dedikodu yapma ve alay etme şekillerinde gerçekleştiği belirlenmiştir (Gürsu, 2011, s. 84). Karataş (Karataş, 2008, s. 282) ve Nair (Nair, 2014, s. 66) tarafından yapılan çalışmalarda da erkeklerin fiziksel saldırganlık puan ortalamaları kızların fiziksel saldırganlık puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Çalışmamızda fiziksel saldırganlık boyutu açısından erkeklerin kızlara göre farklılaştığı bulgusu literatürle uyussa da saldırganlığın sözel boyutunda erkekler lehine anlamlı bir farklılık elde edilmiştir.

Gürsu tarafından yapılan çalışmada ise saldırganlık açısından kız öğrencilerin ortalama puanları erkek öğrencilerden daha fazla olarak bulunmuş ve araştırmacı tarafından bu durum değişen koşullarla birlikte kızlarda erkeksi özelliklerin artması olarak yorumlanmıştır. Aynı araştırma bulgularına göre kız meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık puanları diğer okul türlerine göre oldukça yüksek bulunmuştur (Gürsu, 2011, s. 189). Yılmaz (Yılmaz, 2010, s. 164), Avcı (Avcı, 2010, s. 359), Cengiz (Cengiz, 2010, s. 54), Kurtoğlu (Kurtoğlu, 2009, s. 64), Eroğlu (Eroğlu, 2009, s. 161), Şahan (Şahan, 2007, s. 67) tarafından yapılan araştırmalarda cinsiyet ile saldırganlık arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo-4 ve Tablo-6 birlikte değerlendirildiğinde demografik değişkenlerle dini yönelim arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına bakılmış ve elde edilen bulgulara göre demografik değişkenlerle (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, başarı durumu, sağlık durumu, sosyo-ekonomik durum, anne-baba birlikteliği, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu) dini yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Bu bulgulara göre “Demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, başarı durumu, sağlık durumu, sosyo-ekonomik durum, anne-baba birlikteliği, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu) açısından dini yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” önermesinde yer alan hipotez 2, $p>0,05$ olduğundan doğrulanmamıştır. Yakut tarafından yapılan bir araştırmaya göre yaş, ekonomik durum, okul türü, anne eğitim durumu, başarı düzeyi ile dini yönelim arasında anlamlı farklılaşmalar bulunurken, cinsiyet, baba eğitim durumu ve anne-babanın birlikte yaşaması ile dini yönelim arasında anlamlı bir farklılaşma tespit

edilememiştir. Yakut çalışmasında Motivasyonel Dindarlık ölçeği ve Şiddet Eğilimi ölçeğini kullanmıştır (Yakut, 2012, s. 54-127). Gürsu tarafından yapılan çalışmada yaş, sınıf durumu, sosyal çevre, babanın eğitim durumu, ekonomik durum ve dini hayatın şekillenmesinde etkili olan etmenler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilemezken; cinsiyet, annenin eğitim durumu, algılanan aile dindarlığı, öğrenim görülen okul değişkenleri ile ergen dindarlığı arasında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir (Gürsu, 2011, s. 170). Kafalı tarafından yapılan çalışmada kız öğrencilerin lehine cinsiyetler açısından anlamlı bir farklılaşmanın mevcut olduğu bulunmuştur (Kafalı, 2005, s. 103).

Tablo-7'ye bakıldığında dini yönelim ölçeği ile saldırganlık ölçeğini oluşturan alt boyutların korelasyon analizleri yapılmış ve elde edilen sonuçlara göre alt boyutlar bazında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Dindarlığın Biliş boyutu ile Saldırganlığın Öfke boyutu arasında pozitif, tek yönlü ($.160^*$) bir ilişki vardır. Dindarlığın duygu boyutu ile saldırganlığın fiziksel saldırganlık boyutu arasında negatif, tek yönlü ($-.164^*$) bir ilişki vardır. Dindarlığın duygu boyutu ile saldırganlığın sözel saldırganlık boyutu arasında negatif, tek yönlü ($-.176^*$) bir ilişki vardır. Dindarlığın davranış boyutu ile saldırganlığın fiziksel saldırganlık boyutu arasında negatif, tek yönlü ($-.174^*$) bir ilişki vardır. Dindarlığın davranış boyutu ile saldırganlığın öfke boyutu arasında negatif, çift yönlü ($-.247^{**}$) bir ilişki vardır. Dindarlığın davranış boyutu ile saldırganlığın sözel saldırganlık boyutu arasında negatif, çift yönlü ($-.240^{**}$) bir ilişki vardır. Elde edilen bu bulgulara göre “Dindarlığın alt boyutları ile saldırganlığın alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.” önermesinde bulunan hipotez 3 kısmen doğrulanmıştır. Din ve öfke ikisi de insan fitratında yer alan duygulardır. Öfke ile ilgili yapılan tanımlarda dikkati çeken durum öfkenin doğuştan, evrensel ve doğru kullanıldığı zaman insan ilişkilerinde yapıcı rol oynadığıdır (Karataş, 2008, s. 278). Bu açıdan bakıldığında din ile öfke arasında bir pozitif ilişkinin olduğu varsayılabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta ilkesel olarak öfke duygusunun olumlu varlığıdır. Suyun içinde bulunduğu kabın rengine boyanması gibi öfkenin de bulunduğu kişiye göre değişmesi kaçınılmazdır. Yapılan çalışmalar bu anlamda öfke duygusunun kontrol edilemeyerek zararlı bir hale getirildiğini göstermektedir. Karataş tarafından yapılan bir çalışmada öfke ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Karataş, 2008, s. 290). Öfkenin ortaya çıkmasında en yaygın yol saldırganlıktır. Genelde öfke ve saldırganlık aynı olarak kabul edilse de saldırganlık öfkenin ifade biçimidir. Öfkenin diğer bir ifade biçimi de doğrudan karşı tarafa zarar verme niyeti ile kişiyi harekete geçiren ve hostilete (düşmanlık) olarak adlandırılan duygu durumudur. Konuya başka bir açıdan bakıldığında araştırmacılara göre öfkenin bilişsel, fizyolojik, biyolojik, davranışsal ve kişilerarası boyutları vardır. Bu boyutlardan bilişsel boyuta göre kişinin gerçek ya da hayali olarak bir engellenme algılaması onda öfke duygusunu harekete geçirmektedir. Bu noktadan hareketle karmaşa döneminde olan bir ergen için din kimlik kazanmada bir çerçeve sunarken aynı zamanda bir öfke unsuru olarak ta görülebilir

(Kula, 2012, s. 59-65). Öfkenin iki şekilde ifade edildiğini görmekteyiz Bu durum gencin içinde bulunduğu duygu durumu ile açıklanabilir. Genç, bir yandan dini kendisi için vazgeçilmez bulurken bir yandan da içinde bulunduğu duygu yüklerinden kurtulamamaktadır. Bir anlam alanı olarak dinin genç için henüz yerini almadığı, okunan ya da söylenen dini ifadelerin içselleştirilmediği görülmektedir. Yakut tarafından yapılan bir araştırmada da dini yönelim şiddet eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Yakut, 2012, s. 103). Pala tarafından yapılan çalışmada “atılğan saldırganlık eğilimi” ile dini eğilim arasında anlamlı bir ilişki tespit edilirken, diğer saldırganlık türleri olan “yıkıcı ve edilgen” saldırganlık arasında bir ilişkiye ulaşılamamıştır (Pala, 2003, s. 107). Karşılı tarafından yapılan bir çalışmada öfke kontrol skorlarının ibadetlere katılım düzeyi, dini duygu durumu ve içsel dini motivasyon düzeyi ile olan ilişkisine bakılmış ve değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Dini duygu, düşünce ve davranış eğilimlerinin artması öfkenin dışa yansıtılmasını azaltmakta ve öfke kontrolünü artırmaktadır (Karşılı, 2011, s. 232).

Sonuç ve Öneriler

Lise öğrencilerinde saldırganlık ve din ilişkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada çeşitli değişkenlerin saldırganlık ve dinle olan ilişkisine bakılmıştır. Yaş, sınıf düzeyi, okul türü, başarı durumu, sağlık durumu, sosyo-ekonomik durum, anne-baba birlikteliği, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu açısından saldırganlık davranışlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamazken, cinsiyet değişkeni ile saldırganlığın alt boyutlarından fiziksel ve sözel saldırganlık arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Demografik değişkenlerle dini yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bulunamamıştır. Dini yönelim alt boyutları ile saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Değişen şartlara uygun olarak gençler arasında empati, yardımlaşma, sevgi ve nefrette ölçüyü aşmama gibi değerlerin, bu dönemin gencinin gelişim özellikleri de dikkate alınarak hem aklına hem de kalbine etki edecek derecede okulda okutulan din derslerine eklenmesi ya da değerler eğitimi adı altında müfredata bir dersin konulması, öğrencilerin örnek alabilecekleri rol modellerin oluşturulması son derece önemlidir. Ayrıca okullarda yürütülmeye çalışılan sosyal kulüp etkinliklerinin artırılması, okul hayatı boyunca bir kez olsun yerine getirebileceği herhangi bir yardım kuruluşunda ya da sağlık kuruluşunda öğrencinin görev almasının sağlanması empati yeteneğinin kazandırılması açısından uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- AĞLAMAZ, T. (2006). *Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- AVCI, A. (2010). *Eğitimde Şiddet Olgusu Lise Öğrencilerinde Şiddet, Saldırganlık ve Ahlaki Tutum İlişkisi (Küçükçekmece İlçesi Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- BAUMEİSTER, R. F., & VOHS, K. D. (2007). *Encyclopedia of Social Psychology* (Cilt 1). Los Angeles: Sage Publications.
- BERKOWITZ, L. (1989). Frustration-Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59-73.
- CENGİZ, S. (2010). *Ergenlerde Saldırganlık ve Problem Çözme*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- DEMİRTAŞ MADRAN, H. A. (2012). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*(23), 1-6.
- EROĞLU, S. E. (2009). *Saldırganlık Davranışının Boyutları ve İlişkili Olduğu Faktörler: Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- GÜRSU, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- HAIR, J., ANDERSON, R. E., TATHAM, R. L., & BLACK, W. C. (1998). *Multivariate Data Analysis With Readings* (5 b.). USA: Prentice Hall.
- HASKAN AVCI, Ö., & Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 157-168.
- HÖKELEKLİ, H. (2005). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KAFALI, H. (2005). *Lise Öğrencilerinde Dini İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KAĞITÇIBAŞI, Ç., & CEMALCILAR, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- KARATAŞ, Z. (2008). Lise Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 277-294.
- KARSLI, N. (2011). *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- KOÇ, M. (2005). Din Psikolojisi Araştırmalarında Ergenlik Dönemi Üzerine Türkçe Yapılan Çalışmalarla İlgili Bir Literatür İncelemesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(12), 41-69.
- KULA, T. (2012). *Ergenlerde Öfke Duygusu; Benlik Algısı, Tanrı Algısı, Suçluluk ve Utanç Duyguları Açısından Bir Değerlendirme (Diyarbakır Örnekleme)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- KURTOĞLU, E. (2009). *Lise Öğrencilerinde Gözlenen Saldırganlık Düzeylerinin Otomatik Düşünceler, Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- LEVENSON, M. R., ALDWIN, C. M., & D'MELLO, M. (2013). Ergenlikten Orta Yetişkinliğe Dini Gelişim. R. F. Paloutzian, & C. L. Park içinde, *Din ve Maneviyat Psikolojisi: Temel Yaklaşımlar ve İlgili Alanları* (s. 299-332). Ankara: Phoenix.
- MANSTEAD, A. S., & HEWSTONE, M. (1996). *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*. Oxford: Sage Publications.
- NAİR, B. (2014). *Ergenlerin Saldırganlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OK, Ü. (2011). Dinî Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlilik Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 528-549.
- OSMANOĞLU, C. (2014). Din Eğitiminin Gelişimsel Temeli Olarak İnanç. *Bilimname*(27), 177-206.
- PALA, Ö. F. (2003). *Saldırganlık Eğilimi-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Çalışma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- PEKER, H. (2010). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- ŞAHAN, M. (2007). *Lise Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- YAKUT, S. (2012). *Lise Öğrencilerinde Dindarlık-Şiddet Eğilimi İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- YAVUZER, H. (2014). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YILMAZ, M. (2010). *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- YÖRÜKOĞLU, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.

THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGION AND AGGRESSION AMONG THE HIGH SCHOOL STUDENTS

Mustafa ULU^a

Mehmet IKIS^b

Abstract

In this work, which aims to reveal the relationship between religiosity and aggression level among the high school student, firstly an information is given about aggression, puberty and religious orientation in adolescence as basic concepts. Then the definition of aggression by social psychologist is included and it is emphasized that aggressiveness is a behavior, all behaviors which can be harmful for someone else deliberately aren't aggression and the person who is exposed to aggressive behavior wants to avoid harm with these definitions. After that some psychologist's views on aggression have included and how theorists such as Freud, Bandura evaluate the subject have expressed. For Social Learning Theory aggression, can be strengthened or reduced but in psychanalysis aggression comes from birth and reduces the tension by preventing the accumulation of energy. In addition, the descriptions of adolescence in the literature have included and it has been pointed out that the childhood characteristics begin to be abandoned in this period, it is difficult to keep up with the changes that take place in the body, and the teenager is in constant conflict with himself and on the one hand with his surroundings. Besides in this period, the changes that occur both effect the religious development and are effected by religion. After given information about basic concepts like this some studies on aggression and religious orientation, aggression and solving problems, aggression and violence in the schools have been examined and their findings have included.

After this theoretical background has been constructed in this way, three hypotheses have been put forward which are to be tested in terms of the purpose and the problem of the research.

Hypothesis I: "There is a statistically significant difference in terms of demographic variables such as age, gender, grade, school type, achievement status, health status, socio-economic status, parent-child relationship, mother education status, and father education status."

^a Asst. Prof., Erciyes University Theology Faculty, mustafaulu@erciyes.edu.tr

^b PhD. Student, Erciyes University Institute of Social Sciences, mehmetikis@gmail.com

Hypothesis II: "There is a statistically significant difference in terms of that demographic variables in the religious orientation."

Hypothesis III. "There is a statistically significant difference between sub-dimensions of religiosity and sub-dimensions of aggression."

Questionnaire used in the research has two parts. The first is to gather information about the demographic characteristics of participants. The second consists of two different scales. These scales are "Buss-Perry Aggression Questionnaire" and "Ok-Religious Orientation Scale" in the Likert-type.

Buss-Perry Aggression Questionnaire has four sub-scales. Physical aggression sub-scale consists of nine items about physical harm to others. Anger sub-scale consists of seven items about emotional dimension of aggression; Hostility sub-scale has 8 items to measure the cognitive dimension of it and verbal sub-scale has five items about hurting others by words. In total, there are 29 items in the questionnaire and its alpha coefficient is ,871.

The religious orientation of participants is determined by Ok-Religious Orientation Scale. Scale focuses on cognitive, emotional and behavioral which compose the attitude in the social psychology. The scale evaluates a person's general opinion about religion in cognition dimension; how much the person is effected by the religion in emotion dimension and how much the values lead a person in the behavior dimension. Later Ok has added relational which is in the center of religion as fourth dimension to the scale. The scale has 8 items and its Cronbach alpha coefficient is ,90.

The sample of the study consists of 157 students studying in different schools in Kayseri. The questionnaire collected from students is evaluated in SPSS 22. In application, quantitative analyses methods (means, percentages, correlations, t-test and ANOVA) were used in analyzing the data.

Age range of participants is 14-19. For gender, the rate of female students is 55,4%. In terms of school type, the proportion of participants is 56,7% from Anatolian School. In terms of health status, the proportion of those who perceive their situation as "good" comes first with 73.9%. In terms of economic situation, it is seen that the ones who evaluated their economic status as "moderate" are in the first place with 47,1%. It was observed that 89.8% of the students were living with their parents when the parents' union status was examined. When the education level of the parents is considered, much of the students are in the primary education level (50.3%) and the father education level (30.6%)

According to the results obtained in the research, it was determined that there was no meaningful difference between aggressiveness and religious orientation with different variables, and there were significant relations between sub dimensions of religious orientation scale and sub dimensions of aggression scale. The findings were discussed based on the relevant literature and the possible solution proposal was expressed.

Keywords: Buss-Perry aggression scale, Ok-Religious Attitude Scale, Agression, Religious Attitude, High school.

